

de cephesinde pencere kemerleri arasındaki madalyonlar, kemer başlangıcı hizasındaki silme, saçak kenarında sıralanan tomurcuklar, kubbe kasağında ki saat ile yuvarlak pencereler ve nihayet kubbenin tepesindeki çıkıntı binada mevcut değildir. Böylece muvakkithânenin Fossati'nin çizimine göre daha sade ve gösterişsiz bir biçimde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Ayasofya Muvakkithânesi, meydandan şadırvan avlusuna geçit veren yan kapının hemen iç tarafında olup cephesi yaya kaldırımını üstündedir. Kare planlı olan bu kâgir yapının cami tarafında bir kapısı vardır. Diğer üç cephede ise demir parmaklıklı üçer pencere içeriyi aydınlatır. Ortada bir daire halinde sekiz sütun sıralanır. Bunların üstünde, sekizgen biçimli kasağında dört pencere bulunan bir kubbe yükselir. Kubbe ve etrafındaki dehlizin çatısı kurşun kaplıdır. Tam ortada, profilli bir mermer ayak üstünde, son yıllarda kırılmış olan yekpâre kalın mermerden yuvarlak bir masa bulunmaktaydı. Ayasofya Camii müzeye dönüştürüldüğünde muvakkithânenin içindeki yazı levhaları ile bazıları çok değerli olan saatler de dağıtılmıştır. Muvakkithâne müzenin bürosu haline getirildiği sırada içine mimari ifadeyi bozan bazı bölümler yapılmıştır.

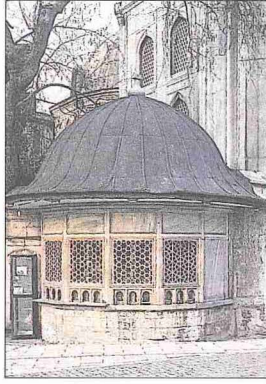
Ayasofya Muvakkithânesi, bu çeşit yapıların içinde en gösterişli olanlardan biridir. Hepsinde de XIX. yüzyılda yapılan muvakkithânelerden Tophane'de Nusretiye, Üsküdar'da Selimiye ve Dolmabahçe camilerinin muvakkithâneleri gerek dış mimarileri gerekse süslemeleri bakımından Ayasofya'daki gibi iddialıdır. Türk devri boyunca beş yüzyıl İstanbul'un en önemli ibadet yeri olan Ayasofya'nın Türk devrine ait eklerini de değerlendirmek ve onları ilk yapılış gayelerine uygun bir biçimde teşhire açmak, bunun için Ayasofya Muvakkithânesi'ni ilk yapıldığı ve uzun yıllar kullanıldığı gibi saatleri, duvarlarını süsleyen vakit ve saat ile ilgili yazı levhaları ve diğer eşyası ile döşeyip tek Türk muvakkithânesi örneği olarak yaşatmak, Türk kültür mirasının tanıtılması bakımından önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Süheyl Ünver, "Osmanlı Türkleri İlmî Tarihinde Muvakkithâneler", *Atatürk Konferansları, 1971-1972*, Ankara 1975, V, 236; Azâde Akar, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", *VD, IX* (1971), s. 286-287; Semavi Eyice, "Ayasofya Horologion'u ve Muvakkithânesi", *Ayasofya Müzesi Yıllığı, IX* (1983), s. 15-24, ayrıca 17 resim ve çizim.

SEMAVİ EYİCE

Ayasofya'nın çevre duvarına bitişik olan sebil

AYASOFYA SEBİLLERİ. Ayasofya'ya komşu olan ve onun cami olarak vakfedilmesinden çok sonra yapılmış iki sebil binası vardır. Bunlardan birincisi caminin dış avlu duvarının güneybatı köşesinde bulunmaktadır. Hangi tarihte ve kimin tarafından vakfedildiğine dair bir kayıt yoktur. İzzet Kumbaraçılar bu sebinin, uzun zaman buranın sebilciliğinde bulunan İsmail Hakkı adındaki kişide görülen vakıfnâmeden, Sultan İbrâhim (1640-1648) tarafından yaptırıldığını öğrenildiğini haber verirse de bu vakfiye yayımlanmadığı için doğruluk derecesi bilinmemektedir. Sultan İbrâhim döneminde hassa başmimarı Koca Kasım Ağa olduğuna göre, sebil eğer gerçekten bu padişah tarafından yaptırıldı ise bu mimarın eseri olmasına ihtimal verilebilir. Uzun süre boş duran bu küçük hayır binası, 1960'lı yıllarda Belediye Zabıtası Turizm Merkezi olarak kullanılmış, daha sonra da büfe olarak kiraya verilmiştir.

Ayasofya Sebili mermerden yapılmış bir köşe sebilidir. Cadde seviyesinin yükseltilmesi sonunda gerçek nisbetlerini bozacak biçimde çukurda kalmakla birlikte klasik dönem Türk sanatının sade ve zarif ölçü ve özelliklerine sahiptir. Dört penceresinin altında üçer tane tas verme gözü vardır. Üzeri geniş ahşap bir saçak ve kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Batı tarafından mermer çerçevesi demir kanatlı bir kapı içeriye girişi sağlar. Kubbenin tepesinde taştan bir alem vardır. İçinde Bizans devrine ait olduğu dış yüzündeki kabartma süslemelerden anlaşılan mermerden oyulmuş bir tekne bulunmaktadır.

Ayasofya'daki ikinci sebil avlunun içinde, güney tarafındaki yan girişin başındadır. Bizans döneminde olduğu gibi Türk döneminde de camiye ana giriş olarak kullanılan ve son yıllarda bu fonksiyonu artık sona eren bu önemli geçit yerinin köşesinde bulunan sebil doksan derece-

lik bir köşe halindedir ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen, mimari üslubundan dolayı XVIII. yüzyıla tarihlenen bir eserdir. Ancak bu yüzyıl içinde Ayasofya'da Sultan I. Mahmud tarafından 1740-1742 yıllarında yapılan ilâvelerin zengin işçiliği bu sebilde yoktur. Bu bakımdan onun I. Mahmud devri ilâvelerinden olması ihtimali zayıftır. 1950'lerde müdür makamı, sonra da personel bürosu olarak kullanılmıştır.

Ayasofya'nın bu ikinci sebili tamamen mermer kaplı olup dikdörtgen biçimli iki penceresi vardır. Bu pencerelerden birine üç basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Bu pencerinin önündeki yüksek seki, mermer sütunlara dayanan bir saçakla korunmuştur. Saçak geriye doğru uzanarak sebinin yanında sıralanan abdest musluklarını da örtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İzzet Kumbaraçılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 65; Kemal Altan, "Ayasofya Etrafında Türk San'at Ekleri", *Arkitekt*, sy. 9, İstanbul 1935, s. 267; Semavi Eyice, "Mimar Kasım Hakkında", *TTK Belleteri, XLIII/172* (1979), s. 799.

SEMAVİ EYİCE

AYASOFYA SİBYAN MEKTEBİ. Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilen şadırvan, kütüphane ve aşhâne-îmaret ile birlikte 1155 (1742) yılına doğru yaptırılmıştır. Üzerinde kesin inşa tarihini bildiren bir kitâbe yoktur. Ancak eski bir destanda şadırvanın güzelliği övülürken beraberinde sıbyan mektebinin de adı geçmektedir: "Bahtı müsait, kevkeb gibi / Su kandırır çeşme gibi / Hem yanına kıldı bina / Sıbyan nâzik mektebi // Misli yok devran içinde / Su çağlar her an içinde / Tâlim için dolu sıbyan / Mekteb-i irfân içinde".

Müstakil bir bina olarak Ayasofya'nın güneybatı tarafındaki avluda yaptırılan sıbyan mektebi, muntazam taş ve tuğla sıraları halinde yapılmış küçük ve zarif bir binadır. Bu çeşit mekteplerin çoğunda görüldüğü gibi iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt zemin katının yarısı iki kemerle dışarı açılan bir mekân halindedir. Bugün camekânla dışarı ile bağlantısı kesilmiş olan bu mekânın hangi gaye ile yapıldığı bilinmemektedir. Ancak son devirde burası kahvehane olarak kullanılıyordu. Zemin katın diğer yarısı bevâb odası olmalıdır. Taş merdivenle ulaşılan yukarı kat kare bir mekân olup üç cephesinde üçer pencere ile bol ışık almaktadır. Üstü, kasağın-